

Велизар Антић

Бањалука

ВАХАБИЈСКИ ПОКРЕТ КАО ПРЕПРЕКА РАЗВОЈА КОНСОЦИЈАТИВНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Сажетак

Босна и Херцеговина је сложена држава и својеврсни експеримент могућег заједничког живота муслимана и хришћана у оквиру једне државе према критеријумима либералне западне демократије. Као таква, она и после двадесет година од потписивања Дејтонског мировног споразума, тражи механизме помоћу којих би могла да функционише као консоцијативна демократија модерног западног типа. Уз све проблеме који је прате на овом путу, имамо и једну нову друштвену појаву, која је била некарактеристична за ове просторе све до грађанског рата деведесетих година двадесетог века, а то је појава вахабијског покрета. Циљ рада је покушај довођења у везу вахабијског покрета и његовог концепта функционисања државе са једне стране и покушаја формирања модерне консоцијативне демократије у Босни и Херцеговини са друге стране. Сама суштина консоцијативне демократије јесте деловање разних сегмената друштва на принципима толеранције, договарања и уважавања интереса различитих група у једној држави. Са друге стране, са припадницима вахабијског покрета није могуће спровођење у дело ових принципа, јер они заузимају један тоталитаран став како треба да буде организовано друштво и не поседују ни минимум услова за уважавање другог мишљења. Из овога произилази да је вахабијски покрет у својој суштини антидемократски устројен, а самим тим и антидејтонски и да је немогућа коегзистенција ова два модела у оквиру

једне државе. Закључак који се намеће је да ће Босна и Херцеговина бити све даље од модела модерне консociјативне демократије и грађанске државе у оној мери у којој на њеној територији буде јачао вахабијски покрет и идеје за које се он залаже.

Кључне речи: Вахабије, Босна и Херцеговина, грађанска држава, консociјативна демократија, ислам, муслимани.

1. ВАХАБИЈСКИ ПОКРЕТ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Расколи у оквиру ислама постоје још од времена настанка ове религије. Након смрти Посланика Мухамеда 632. године, повеле су се расправе међу муслиманима ко би требало да буде на челу заједнице како би се наставила мисија ширења Алахове вере. Пошто Мухамед није имао мушких потомака, муслиманска заједница се поделила на неколико струја, тако да од самог настанка ислама постоји више усмерења у оквиру ове религије.¹⁾ Свима добро позната подела у муслиманском свету јесте она на два највећа усмерења, суните и шиите.²⁾ Међутим и у оквиру самог сунитског усмерења постоје нове поделе, па тако и имамо вахабизам као један од праваца и тумачења објаве посланика Мухамеда у оквиру савременог ислама. Овај правац представља нови друштвени феномен на простору Босне и Херцеговине. Као такав он представља велику непознаницу како код грађана тако и код елите, што отвара много простора за разне злоупотребе од стране многих друштвених субјеката у друштву.

Све до верског и грађанског рата деведесетих година двадесетог века на овим просторима је егзистирао ислам у две варијанте. Био је присутан сунитски ислам ханефијског фикха,³⁾ за који можемо рећи да је традиционална форма ислама за ове просторе и који се развио захваљујући освајањима Османске царевине. Ова

1) Дарко Танасковић, *Ислам: догма и живот*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008, стр. 161.

2) Више о поделама на суните и шиите и политичким импликацијама истих, погледати у: Живојин Ђурић, Владимир Ајзенхамер, „Утицај исламских раскола на формирање политичких система Саудијске Арабије и Ирана“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 03/2011, стр. 311-338.

3) Мирољуб Јевтић, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2009, стр. 286.

форма ислама је и данас доминантна и у организационом смислу је представљена у Исламској заједници Босне и Херцеговине (ИЗ БиХ), која покрива целу територију државе са својим џематима. Ова форма ислама је она којој припада и коју исповеда највећи број муслимана у БиХ. Поред сунита ханефијског фикха, на просторима бивше Југославије, а самим тим и Босне и Херцеговине, традиционално су присутни и дервишки редови.⁴⁾ Ова форма ислама је посебна варијанта са особеностима које се у значајној мери разликују од ханефијског сунизма управо због своје мистичности и одређених примеса у учењу које су за ханефије равне издаји и одступању од званичне и дозвољене форме испољавања и практиковања ислама. Управо због тога је званична Исламска заједница у бившој Југославији још 1952. године из свог састава избацила дервишке редове који су се организовали у Заједницу исламских дервишких редова Алије 1974. године (ЗИДРА).

Поред ове две основне варијанте, постојали су и извесни покушаји продора шиитског ислама и то непосредно пре кризе и разбијања Југославије. Ова појава је имала одређени значај код појединих муслиманских интелектуалаца, који су под утицајем Ирана, почели да прихватају ову варијанту ислама. Међутим, иако и данас ова варијанта постоји и има одређени број присталица, она се никада није инсталирала и учврстила на овим просторима у неком значајнијем обиму који би био довољан да о њој детаљније расправљамо.

Међутим, оно што је изузетно значајно за наш рад јесте да је од деведесетих година двадесетог века на овим просторима присутна форма сунитског ислама која своје тумачење вере темељи на учењу Мухамеда ибн Абдул-Ваххаба (1703-1792). Ова форма ислама је нетрадиционална за просторе Босне и Херцеговине и као таква изазива посебну пажњу друштва.⁵⁾ На ову пажњу су посебно утицала два фактора. Први се односи на масовност покрета, а други на умешаност његових припадника у више терористичких аката у последњих неколико година. Што се тиче масовности, јако је занимљиво да велики број младих муслимана у БиХ прилази вахабијском покрету, што нас наводи на закључак да они дају неке

4) Исто, стр. 222.

5) Велизар Антић, „Утицај вехабизма на културу муслимана у БиХ“, у зборнику: *Религијска култура* (приредио Драгољуб Ђорђевић), Лесковачки културни центар, Лесковац, 2015, стр. 367.

одговоре и нуде одређене алтернативе постојећој ИЗ БиХ, захваљујући чему долазе до већег броја нових присталица. У свету којим доминира савремена технологија и методе комуникација путем интернета, пада у воду тврдња да се ради о неписменим и необавештеним људима и онима који су залутали међу редове вахабија. У последње време ово мишљење почиње полако да се мења, иако је до скоро оно било апсолутно доминантно, како код обичног народа тако и код оних који су се бавили проучавањем овог феномена. Наше мишљење је да се ради о јако озбиљном феномену коме се мора посветити много већа пажња него што је то до сада био случај. На овакав закључак нас, поред масовности коју покрет остварује, посебно наводи други фактор који смо навели, а који се односи на терористичке активности у које су умешани припадници вахабијског покрета. Наиме, ови акти тероризма су у почетку били организовани пре свега на територији Федерације Босне и Херцеговине, али догађај из априла 2015. и напад на полицијску станицу у Зворнику од стране припадника вахабијског покрета нас упозорава да ни Република Српска није имуна на евентуалне терористичке нападе у будућности.

У грађанском и верском рату који се водио на овим просторима, представници Бошњака су овај рат у муслиманском свету представили као рат између хришћана и муслимана. Сходно томе, они су упутили позив свим муслиманима света да у складу са својим могућностима помогну муслимане у БиХ који су се, према њиховом мишљењу, нашли у смртној опасности од својих хришћанских комшија. Позив је наишао на позитиван одговор многих муслиманских земаља у свету које су у међународним односима заступале интересе муслимана у БиХ и отворено се ставиле на њихову страну.⁶⁾ Ту пре свега мислимо на Турску, јер је она на одређени начин најближа велика муслиманска земља, а и захваљујући Османлијама на ове просторе је и дошао ислам. Међутим, помоћ је стигла и од стране многих арапских земаља које су користиле своје економске везе и снагу да на међународном плану утичу на

6) Jaafar Abdulmahdi Saheeb, „Arab views on Balkans’ moslems: an attempt at shedding more light of the role of islamic fundamentalists“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 01/2008, стр. 65. У чланку нам аутор наводи велики број примера како су се током верског рата у БиХ понашали многи писци у арапском свету и како су измишљали и лажно представљали ситуацију на терену како би јавно мњење упознали са „страдањем“ муслимана у БиХ.

земље које доносе одлуке како би помогле муслиманима.⁷⁾ Поред ове дипломатске офанзиве из арапских земаља у БиХ стиже и велики број муџахедина који су на овим просторима били потпуна новина.⁸⁾ Међутим, оно што је интересантно и за наш рад од изузетне важности је чињеница да се велики број муџахедина након завршетка рата није вратио у земље из којих је дошао, већ су многи остали да живе у БиХ и овде су основали своје породице. Као награду за учествовање у рату на страни муслимана, од бошњачких политичара су добили држављанства БиХ и потпуно легално наставили да живе у овој држави. Међу најзаслужније за добијање држављанстава и прихватање муџахедина као своје браће у вери спада Алија Изетбеговић, који је у време након завршетка грађанског рата био најзначајнији муслимански политичар у БиХ.

Поред ове чињенице да је велики број муџахедина остао и након рата у БиХ, једнако значајан је и фактор да су муџахедини донели и вахабијско усмерење у исламу које се у одређеној мери разликовало од оног које су до тада упражњавали традиционални муслимани. Вахабизам се, за разлику од шиизма, много лакше уклопио и „примио“ код босанско-херцеговачких муслимана због чињенице да се ради о једној форми сунитског ислама коме припадају и традиционални муслимани овог простора. Вахабизам, који повезујемо са Мухамедом ибн Абдул-Ваххабом, исламским реформатором из 18. века из Саудијске Арабије је заговарао враћање изворном учењу ислама из времена посланика Мухамеда и првих праведних халифа.⁹⁾ Основа његовог учења лежала је у супротстављању свим врстама новотарија, празноверја и других традиционалних арапских веровања која, према његовом мишљењу, нису била у складу са изворним Мухамедовим проповедима. Присталице Мухамеда ибн Абдул-Ваххаба су се називале селефије односно „они који следе своје добре претходнике“, дајући тако себи ауторитет правих муслимана.¹⁰⁾ Међутим, њихови противници нису прихватили овај назив и називали су их вахабије. Овај покрет у време

7) Darko Trifunović, Milan Mijalkovski, „Terrorist threats by Balkans radical islamist to international security“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 02/2014, стр. 292.

8) Јирген Елзесер, *Џихад на Балкану: како је џихад стигао у Европу?*, Јасен, Београд, 2006. стр. 59.

9) Bilal Hodić, *Propaganda ili da'vet*, Zvanična internet stranica Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=14160:propaganda-ili-da-vet&catid=31&Itemid=602, 15/5/2016.

10) Мухамед Наср, „Вахабије као продужетак селефије?“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2012, стр. 283.

настанка није био једини у исламском свету и представљао је једну од много варијанти својеврсног одговора исламског света на идеје Запада које су продирале све више у овај део света.¹¹⁾ Као такав он се залагао за исламску обнову, препород и у одређеном смислу реформу. Управо у овом наведеном ми и видимо најзначајнији разлог ширења овог покрета и његовог омасовљавања у БиХ. Наиме, он у очима многих муслимана представља прави и бескомпромисни одговор на разне притиске хришћанског Запада према муслиманима. Као такав представља одбрану оног правог идентитета муслимана како га доживљавају многи млади муслимани данас, али са друге стране једним својим делом припада и фундаменталистичком покрету јер користи такве методе које су карактеристичне за ове покрете.¹²⁾

Олакшавајућа околност за ширење вахабијског покрета се налази у чињеници да је он званична, државна религија у Саудијској Арабији. Ова земља остварује значајан економски напредак захваљујући пре свега огромним резервама нафте којима располаже. Економску моћ коју поседује добрим делом користи како би остварила што већи утицај широм муслиманског света, и то пре свега промовисањем свог начина тумачења ислама и међу оним муслиманима који нису традиционално били везани за ову варијанту ислама. Управо је то случај и са Босном и Херцеговином и снажним наплетком који овај покрет остварује на овим просторима.¹³⁾

Са теолошке стране посматрано, вахабизам је усмерење у оквиру ислама које припада ханбалитској школи сунитског ислама. Ова школа је призната као једна од четири исправне верске школе. Суштинска догматска разлика се огледа у чињеници да је Ибн Ханбал (789-855) одбијао слободно мишљење судија, заснивајући своје учење искључиво на Курану и сунни.¹⁴⁾ Такође, ханбалити не при-

11) Џон Л. Еспозито, *Исламска претња – мит или стварност?*, Просвета, Београд, 1994, стр. 62.

12) Више о фундаменталистичким покретима који су активни у демократским политичким системима видети у: Lucca Ozzano, „Religious Fundamentalism and democracy“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 01/2009, стр. 127-153.

13) Више о финансијској подршци муслиманима у Европи видети у: Зоран Милошевић, „Европска унија и ислам“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 02/2012, стр. 264.

14) *Енциклопедија живих религија*, друго фототипско, допуњено издање, Нолит, Београд, 2004, стр. 281.

знају ни улогу консензуса (иџме) у доношењу појединих спорних одлука, док су ханефити, који представљају традиционалну форму ислама на овим просторима, прихватили улогу исламских правних ауторитета и њихов значај приликом доношења одређених одлука.¹⁵⁾ Тако да основни камен спотицања није догматски и лежи у начину на који вахабије желе да остваре реформе у друштву, односно њихов приступ у манифестовању ислама у данашњим условима доводи до проблема и сукоба са другим муслиманима. Вахабије су настојале да промене спољашње манифестације ислама, што се пре свега односило на изглед и одевање, мислећи да са тим површинским променама долази и до унутрашње трансформације.¹⁶⁾ Са друге стране, исповедање вере на овај начин, силом су наметали осталим муслиманима што је водило до сукоба међу њима. Пошто су и ханефитска и ханбалитска форма сунитске верзије тумачења ислама, чисто догматски гледано, међу овим школама и нема неке велике разлике. Због тога је и верницима много лакше да прихвате нову варијанту. Управо у овој чињеници и треба тражити основни узрок што се традиционални муслимани БиХ у већем проценту окрећу вахабијском покрету.

Међутим, иако постоји одређена блискост у тумачењу Курана између вахабија и припадника ханефијског фикха коме припадају традиционални муслимани на овим просторима, (за све оне који посматрају са стране ове разлике и не изгледају претерано велике и можемо рећи да се ради о „детаљима“), ипак никако не би смели да сметнемо са ума и чињеницу да постоје велика неслагања у погледу одговора на одређене проблеме између њих.¹⁷⁾

2. КОНСОЦИЈАТИВНА ДЕМОКРАТИЈА НА ПРОСТОРУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Консоцијативна демократија је посебан тип демократије који у теоријском смислу посебно обрађује један од најпознатијих теоре-

15) Раде Божовић, Војислав Симић, *Речник ислама*, Друштво српско-иранског пријатељства, Београд, 2010. на стр. 110. објашњава појам Иџме. Иџма – idžmaa (ar.), значи окупљање, слагање, подударност; термин исламског верског права којим се изражава сагласност мишљења између правника-ауторитета о неком питању... У шиизму, скоро се и не може наћи трага од овог принципа, јер је имам вођа и „отац“ заједнице, а вахабити га ограничавају само на пророка и његове најближе другове.

16) Велизар Антић, „Утицај вахабизма на културу муслимана у БиХ“, нав. дело, стр. 366.

17) Оливер Потежица, *Вахабије између истине и предрасуде*, Филип Вишњић, Београд, 2007, стр. 60.

тичара демократије Аренд Лајпхарт. По мишљењу Лајпхарта овај модел демократије има значајне предности у односу на већински модел који заступа Ђовани Сартори. Предности консоцијативне демократије нарочито долазе до изражаја када се ради о плуралистичким друштвима, какво је и БиХ. У овим друштвима постоји подела по различитим основама међу становништвом, било да се ради о верским, етничким, расним, језичким, културним или неким другим разликама. Лајпхарт наводи десет основних елемената који карактеришу консоцијативне демократије и разликују их од већинских демократија. Сваки од ових елемената има своју супротност у елементу који карактерише већински модел.¹⁸⁾ Потреба за увођењем консоцијативног облика демократије лежи у мишљењу да би примена већинског модела демократије у хетерогеним друштвима довела до тога да мањинске групе у друштву стално буду прегласаване и да се њихови интереси константно крше, а да се остварују само интереси већине. Из овога би следиле стални конфликти и незадовољства који би могли прерасти и у отворене сукобе. Да би се избегли потенцијални сукоби, потребно је развијати консоцијативну демократију која би својим механизмима штитила интересе мањинске групе и на тај начин водила до стабилности у друштву.

Консоцијативна демократија је потребна у оним друштвима која имају фиксне или безнадежне мањине. То су оне мањине за које не постоје услови да постану већине, или барем не постоје услови да у скоријем временском периоду постану већине. Дакле, те мањине су константне и потребно је развити одређене механизме који би штитили њене интересе. Ови механизми су посебно присутни у консоцијативном моделу. Управо је Босна и Херцеговина, и Устав који је саставни део Дејтонског мировног споразума, један од примера покушаја стварања консоцијативне демократије. У овој држави постоји линија расцепа по верској и националној основи, где православни, муслимани и римокатолици, односно Срби, Бошњаци и Хрвати представљају групе које живе на овом простору, и где треба да се договоре око кључних питања поштујући одређена правила игре која стоје у Уставу и споразуму из Дејтона. Према мишљењу Сарторија, управо је то и суштина демократије, решавање конфликта на мирољубив начин, избегавањем сукоба, што може да се оствари уколико је постигнут договор о правилима игре.¹⁹⁾

18) Аренд Лајпхарт, *Модел демократије*, ЦИД, Подгорица, 2003, стр. 77.

19) Ђовани Сартори, *Демократија – шта је то?*, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 124.

Међутим, и поред ових правила игре и елемената који штите мањине, и који су наведени у Уставу Босне и Херцеговине, консociјативна демократија може опстати само у случају да постоји базични консензус свих група у друштву. Уколико овог консензуса нема и сама консociјативна демократија је осуђена на пропаст. Овај модел демократије је развијен у Западној Европи, и класични примери су Швајцарска и Белгија, али су тамо народи имали вољу да живе заједно и у том заједничком животу су видели одређене погодности и предности за себе и за своје интересе. Из те жеље и интереса они су временом развијали такве механизме управљања друштвом захваљујући којим ни једна страна или група не би била оштећена. Са друге стране имамо и високо развијену политичку културу која развија такав осећај код грађана да морају имати слуха за интересе друге групе, а не само за остваривање интереса сопствене групе.

Овакву врсту базичног консензуса о потреби и интересима за заједничким животом и развијености политичке културе у БиХ још увек нема. Управо је и мишљење Мирјане Касаповић да у босанско-херцеговачком друштву постоји неколико узрока неделотворности консociјативне демократије, и то су: 1. непостојање минималног консензуса припадника сва три конститутивна народа о државној заједници; 2. непостојање консензуса елита сва три народа о политичком устројству и 3. недоследна стратегија међународне заједнице као главног дизајнера државнополитичког поретка.²⁰⁾ Управо због наведених фактора је теже и доћи до консociјативне демократије, иако је овај модел једино применљив у БиХ. Примена већинског модела на нашим просторима са дубоким социјалним расцепима по верској и националној основи довела би до још већих сукоба. Само применом механизма консociјативне демократије могућ је и опстанак БиХ као државе. Дејтонски мировни споразум, који у себи садржи и Устав БиХ (Анекс 4), предвиђа управо јако добар модел консociјативне демократије.²¹⁾ Кршење и непоштовање овог споразума сасвим сигурно би водило друштво и државу БиХ у нестабилност а можда и у отворене сукобе.

20) Мирјана Касаповић, *Босна и Херцеговина: подијељено друштво и нестабилна држава*, Политичка култура, Загреб, 2005. стр. 162-191.

21) Владимир Трапара, „Вишедимензионални историјски значај Дејтонског споразума“, у зборнику: *Дејтонски споразум – две деценије мира и поуке за свет* (приредили: Стеван Рапаић, Тијана Кецмановић, Александар Врањеш), Представништво Републике Српске у Србији, Београд; Факултет политичких наука, Бањалука; Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016. стр. 59.

Још један битан моменат за функционисање демократије у БиХ представља понашање политичких елита. Консултујући став Душана Вучићевића видећемо да „за функционисање консociјативне демократије кључну улогу имају политичке елите. Управо су оне значајне у грађењу мостова сарадње и компромиса између оштро супротстављених сегмената плуралног друштва.“⁽²²⁾ Уколико пођемо од овог става видећемо да је и према овом питању БиХ далеко од стабилне консociјативне демократије јер политичке елите имају потпуно различита гледишта према скоро свим битним питањима везаним за друштво и државу, од питања самог настанка државе, њених основних вредности, циља, историје, будућности, уставног оквира који је потписан у Дејтону, па све до текућих дневно-политичких питања.

У БиХ постоје велики проблеми у изградњи стабилне демократске државе, иако је од завршетка грађанског и верског рата прошло већ више од двадесет година. Тренутну друштвено-политичку ситуацију прецизно описује Ђорђе Вуковић, доцент на ФПН у Бањалуци, када каже да је БиХ: „поприште сукоба центрипеталних и центрифугалних оријентација, од амбиција да се успостави контрола на цијелој територији, централизује власт у држави и омогући доминација једног народа, преко пријетњи референдумом о издвајању ентитета из БиХ, до инсистирања за већом аутономијом кантона, стварањем трећег ентитета или, пак, нове регионализације. Изградња мира, уједначавање интереса који би умањили конфликтни потенцијал и афирмација заједничких вриједности, никад нису ни били у првом плану.“⁽²³⁾ Политичке елите и даље имају потпуно различите циљеве и виђење како треба да изгледа ова држава, док се Дејтонски мировни споразум и Устав који је његов саставни део тумаче и „читају“ на различите начине и из различитих перспектива. Имајући у виду надлежности које има Савет за имплементацију мира (Peace Implementation Council), пружањем специјалног статуса НАТО мисији у БиХ, давањем управљачких капацитета институцији Високог представника на основу бонских

22) Душан Вучићевић, „Од консociјативне до демократије са подељеном влашћу: Лајпхартова теоријска концептуализација“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 01/2011, стр. 82.

23) Ђорђе Вуковић, „Перспективе државе са (ид)ентитетима“, у зборнику: *Дејтонски споразум – две деценије мира и поуке за свет* (приредили: Стеван Рапаић, Тијана Кецмановић, Александар Врањеш), Представништво Републике Српске у Србији, Београд; Факултет политичких наука, Бањалука; Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016. стр. 163.

овлашћења 1997. године, институцији Уставног суда БиХ у којој одлучују тројица судија странаца, можемо се у потпуности сложити са тезом Матеја Савића, доцента на ФПН у Бањалуци, када каже да је БиХ: „постала зависно правно лице под патронатом јачих држава окупљених у Савјету за имплементацију мира и НАТО-а, чиме је добила статус неопротектората.“²⁴⁾ На истом становишту је и теза професора Ненада Кеџмановића да је „БиХ данас неодржива држава јер нико изнутра до ње не држи, а одржава се јер нико споља не зна шта са њом да уради.“²⁵⁾

Све ово нас наводи на закључак да је БиХ суочена са великим проблемима и изазовима и да ће даљи развој демократије у овој држави имати велике тешкоће. Са развојем вахабитског покрета и његовог екстремног крила који се залаже за увођење шеријатског права проблеми се само продубљују и са правом можемо довести у питање не само могућности за развој консочијативне демократије већ и могућност самог опстанка БиХ као државе.

3. КОНСОЦИЈАТИВНА ДЕМОКРАТИЈА У УСЛОВИМА ЈАЧАЊА ВАХАБИЈСКОГ ПОКРЕТА У БиХ

Довођењем у везу свега претходно реченог можемо да изведемо неколико закључака. Босна и Херцеговина је крхка демократија и само развијањем консочијативног модела демократије она може да опстане као јединствена и функционална држава. У овом мишљењу се у потпуности слажемо са Лајпхартом који наводи да, уколико једно друштво жели да функционише као демократско, а састављено је из више група које се разликују по различитим основама, оно мора прихватити консенсуални модел демократије, јер би у супротном већински модел у таквом друштву водио сталним конфликтима и незадовољствима мањине.²⁶⁾ Уколико знамо да је сама суштина на којој почива консочијација, толеранција, договор,

24) Матеј Савић, „Босна и Херцеговина – држава или неопротекторат?“, у зборнику: *Дејтонски споразум – две деценије мира и поуке за свет* (приредили: Стеван Рапаић, Тијана Кеџмановић, Александар Врањеш), Представништво Републике Српске у Србији, Београд; Факултет политичких наука, Бањалука; Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016. стр. 187.

25) Ненад Кеџмановић, „Босна у трећој деценији овог вијека – петнаест сценарија расплета“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 02/2012, стр. 404.

26) Аренд Лајпхарт, *Модел демократије*, нав. дело, стр. 96.

разумевање, уважавање интереса друге групе, онда постаје јасно да степен политичке културе који постоји у БиХ како код обичних грађана, тако и код политичке елите, не даје довољно основа да ће примена овог модела функционисати. Свакодневно смо сведоци да смо јако далеко од примене оних механизма које подразумева модел консociјативне демократије. Уколико на све ове отежавајуће околности додамо и чињеницу да међу муслиманским становништвом у БиХ има све више присталица вахабијског покрета, који у одређеном смислу представљају радикалне елементе, онда се ситуација додатно компликује и још више се отежава примена консociјативног модела демократије, а самим тим и функционисање државе.

Вахабитски покрет, који би на самом почетку свог настанка, са гледишта исламске теорије, могли окарактерисати као реформски и напредан, у овом тренутку у многим својим аспектима заостаје не само за модерним тековинама западне хришћанске цивилизације, него и за многим муслиманским правним школама. Управо због инсистирања на одржавању стања на оном нивоу на ком је био у тренутку саме објаве пророка Мухамеда, вахабитски покрет је изгубио снагу да прихвати многе тековине савременог друштва и самим тим постао кочница развоја и напретка. Његовим развојем и јачањем у Босни и Херцеговини ће се стварати све већи број људи који ће бити противници развоја друштва и његове модернизације. Уколико не прихвате дијалог и поштовање другог и другачије и одношење према њему као једнако вредног, вахабитски покрет ће у будућности представљати један од великих изазова и препрека приближавању државе европским интеграцијама и прихватања демократских стандарда који постоје у развијеном свету.²⁷⁾

Иако не можемо цео покрет оптужити да заступа екстремистичке ставове, чињенично је стање да су неколико терористичких аката у БиХ починили управо његови припадници. Занимљиво је да су у већини случајева на удару били припадници безбедносних служби,²⁸⁾ који у првом реду представљају симболе државе. Дакле,

27) О неопходности дијалога и бољем упознавању међу културама и религијама видети више у: Aneela Sultana, „Digging islamic roots of jihad to unveil the truth“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 01/2008, стр. 40.

28) Довољно је навести неколико терористичких напада које су починили припадници вахабијског покрета у БиХ: у септембру 1997. године напад аутобомбом у западном Мостару, испред зграде Полицијске управе у коме је теже и лакше повређено 29 особа, међу којима и три полицајца; у јуну 2010. године бомбашки напад на полицијску

порука свих ових напада је да се екстремисти у оквиру вахабитског покрета не слажу са садашњим државним уређењем и да желе да га промене. Као што знамо, заједничко за све екстремисте је одбијање били каквог дијалога и слободног протока идеја. Такође, њих одликује свест о поседовању апсолутне истине, односно њене интерпретације, одакле се рађа екстремистичка нетолеранција.²⁹⁾ А апсолутна истина се, према мишљењу вахабија, налази у Кур'ану где постоје многи ајети који отворено позивају на насиље.³⁰⁾ Уколико се ти ајети дословно тумаче и спроводе у дело онда је јасно да је миран живот и коегзистенција на равноправним основама између хришћана и вахабија немогућа.³¹⁾

Модел консочијативне демократије, који предвиђа јасно утврђене процедуре за доношење одлука и искључује могућност прегласавања мањине и наметање решења која иду на штету мањине, је у директној супротности са фундаменталистичким и нетолерантним приступом који има вахабијски покрет. Наиме, припадници овог покрета су често у сукобу и са муслиманима који не поштују њихово тумачење Курана, па самим тим нема ни говора да би са припадницима других религија могли да буду у бољим односима. Уколико са једне стране „под фундаментализмом подразумевамо све оне религиозно-политичке праксе и стремљења који настоје да политичко деловање у једном друштву изведу из верских (религиозних) поставки“, ³²⁾ а са друге стране узмемо у обзир праксу деловања вахабија према другима и другачијим у друштву,

станицу у Бугојну у коме је погинуо један, један тешко рањен а лакше повређено пет полицајаца; у априлу 2015. убијен полицајац а двојица рањена у полицијској станици у Зворнику, што представља први терористички напад на територији Републике Српске; у новембру 2015. убијена два припадника оружаних снага БиХ у Рајловцу код Сарајева.

29) Велизар Антић, Душан Достанић, „Верски екстремизам као сметња евроинтеграцијама Западног Балкана“, у зборнику: *Наука и евроинтеграције*, књига 10, том 1, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Пале, 2016. стр. 97.

30) Kur'an s prevodom, preveo Besim Korkut. Можемо да наведемо као пример суру 9 - Покајање и ајете 29 и 30 где стоји: „Борите се против оних којима је дата Књига, а који не вјерују ни у Аллаха ни у онај свијет, не сматрају забрањеним оно што Аллах и Његов Посланик забрањују и не исповиједају истинску вјеру – све док не дају главарину послушно и смјерно. Јевреји говоре: »Узејр је – Аллахов син«, а кршћани кажу: »Месих је – Аллахов син«. То су ријечи њихове, из уста њихових, опонашају ријечи неvjерника приjaшњих, - убио их Аллах! Куда се одмећу?

31) Више о различитим концептима и тумачењима цихада погледати у: Bouzerzour Zoubir, „Jihad as a source of terrorism a reality or propaganda“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 01/2014, стр. 93-114.

32) Владан Станковић, „Основи фундаментализма“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2010, стр. 113.

можемо одредницу фундаментализма користити за припаднике вахабијског покрета.

Да се концепт вахабијског виђења државе и друштва фундаментално разликује од вредности на којима почива консолцијативна демократија јасно је и из теорије суверенитета. Вахабијска политичка теорија сматра за исправно само оно државно уређење које је постојало за време веровесника Мухамеда и првих праведних халифа у коме се само Алах сматрао носиоцем највише власти јер је представљао врховног и јединог законодавца. На овај начин Алах своју апсолутну сувереност исказује преко Божијег закона садржаног у Кур'ану и Суни веровесника Мухамеда.³³⁾ Са друге стране у демократском уређењу врховни носилац суверености јесте народ, односно грађани једне државе. Из овога је јасно да се ради о непомирљивим разликама и да истовремена егзистенција ова два приступа у једном друштву није могућа.

Покушај неких држава Западне Европе да удовоље интересима све веће муслиманске популације увођењем шеријатског законодавства у правни систем, као неке врсте додатног, паралелног, законодавства које би се примењивало само на муслимане, није ни мало решило напетости и проблеме који постоје у тим друштвима и њиховог односа са муслиманима.³⁴⁾ Нешто слично се дешава и у БиХ, где постоји све већи број насеља у којима живе припадници вахабијског покрета у оквиру којих примењују правила понашања која су прописана шеријатом. Додуше, ова правила понашања они примењују само између себе и још увек их отворено не намећу другима, али можемо са правом поставити питање шта би могло да се деси уколико би једног дана вахабије дошле у ситуацију да имају знатно већи број верника од оног који имају данас. У БиХ један овакав захтев никако не би могао да буде прихватљив јер су православни и римокатолици у прошлости имали прилику да осете како је живети у држави у којој се поштују шеријатски прописи. Овакав сценарио није прихватљив ни за оне грађански оријентисане припаднике бошњачког народа, па је јасно да би у случају евентуалног увођења шеријатског права макар и само за припаднике вахабијског покрета поново дошли у фазу сукоба.

33) Живојин Ђурић, Владимир Ајзенхамер, „Утицај исламских раскола на формирање политичких система Саудијске Арабије и Ирана“, нав. дело, стр. 314.

34) Зоран Милошевић, „Европска унија и ислам“, нав. дело, стр. 265.

Мишљења смо да је консензус и договор различитих страна у коме ниједна страна не би остварила максималну корист док би друга страна претрпела максималан пораз, једино могуће решење за миран живот и егзистенцију свих верских и националних група у БиХ. Консоцијативна демократија, а на крају крајева и Устав којим се омогућава њена примена и функционисање, пружају довољно простора и могућности за миран живот свих грађана. Питање је само колико су политичке елите способне и спремне да мењају своје обрасце размишљања и понашања како би свим грађанима омогућиле право да остваре своје интересе у овом друштву. И са друге стране, питање је колико ће радикални елементи, од којих је у сваком случају вахабијски покрет један од најзначајнијих, бити у могућности да намећу своје обрасце размишљања и враћају земљу уназад, у период сукоба и ратова. Једно је сигурно, у оној мери у којој буде јачао вахабијски покрет у друштву, то ће БиХ све више личити на Саудијску Арабију и бити све даља од модела модерне консоцијативне демократије а самим тим ће и могућност за егзистенцију и опстанак ове државе бити све мања.

ЛИТЕРАТУРА

- Антић Велизар, „Утицај вегабизма на културу муслимана у БиХ“, у зборнику: *Религијска култура* (приредио: Драгољуб Ђорђевић), Лесковачки културни центар, Лесковац, 2015, стр. 364-384.
- Антић Велизар, Достанић Душан, „Верски екстремизам као сметња евроинтеграцијама Западног Балкана“, у зборнику: *Наука и евроинтеграције*, књига 10, том 1, Филозофски факултет Универзитета у Источно Сарајеву, Пале, 2016. стр. 91-106.
- Божовић Раде, Симић Војислав, *Речник ислама*, Друштво српско-иранског пријатељства, Београд, 2010.
- Вуковић Ђорђе, „Перспективе државе са (ид)ентитетима“, у зборнику: *Дејтонски споразум – две деценије мира и поуке за свет* (приредили: Стеван Рапаић, Тијана Кеџмановић, Александар Врањеш), Представништво Републике Српске у Србији, Београд; Факултет политичких наука, Бањалука; Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016. стр. 160-172.
- Вучићевић Душан, „Од консоцијативне до демократије са подељеном влашћу: Лајпхартова теоријска концептуализација“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 01/2011, стр. 75-96.
- Ђурић Живојин, Ајзенхамер Владимир, „Утицај исламских раскола на формирање политичких система Саудијске Арабије и Ирана“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 03/2011, стр. 311-338.

- Елзесер Јирген, *Цихад на Балкану: како је цихад стигао у Европу?*, Јасен, Београд, 2006.
- *Енциклопедија живих религија*, друго фототипско, допуњено издање, Нолит, Београд, 2004.
- Еспозито Л. Џон, *Исламска претња – мит или стварност?*, Просвета, Београд, 1994.
- Јевтић Мирољуб, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2009.
- Касаповић Мирјана, *Босна и Херцеговина: подијељено друштво и нестабилна држава*, Политичка култура, Загреб, 2005.
- Кеџмановић Ненад, „Босна у трећој деценији овог вијека – петнаест сценарија расплета“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 02/2012, стр. 401-420.
- Лајпхарт Аренд, *Модели демократије*, ЦИД, Подгорица, 2003.
- Милошевић Зоран, „Европска унија и ислам“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 02/2012, стр. 257-274.
- Наср Мухамед, „Вехабије као продужетак селефије“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 02/2012, стр. 283-300.
- Потезица Оливер, *Вехабије између истине и предрасуде*, Филип Вишњић, Београд, 2007.
- Савић Матеј, „Босна и Херцеговина – држава или неопротекторат?“, у зборнику: *Дејтонски споразум – две деценије мира и поуке за свет* (приредили: Стеван Рапаић, Тијана Кеџмановић, Александар Врањеш), Представништво Републике Српске у Србији, Београд; Факултет политичких наука, Бањалука; Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016. стр. 173-191.
- Сартори Ђовани, *Демократија – шта је то?*, ЦИД, Подгорица, 2001.
- Станковић Владан, „Основи фундаментализма“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2010, стр. 109-126.
- Танасковић Дарко, *Ислам: догма и живот*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008.
- Трапара Владимир, „Вишедимензионални историјски значај Дејтонског споразума“, у зборнику: *Дејтонски споразум – две деценије мира и поуке за свет* (приредили: Стеван Рапаић, Тијана Кеџмановић, Александар Врањеш), Представништво Републике Српске у Србији, Београд; Факултет политичких наука, Бањалука; Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016. стр. 53-62.
- Abdulmahdi Jaafar Saheeb, „Arab views on Balkans' moslems: an attempt at shedding more light of the role of islamic fundamentalists“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 01/2008, стр. 64-76.
- Hodić Bilal, *Propaganda ili da'vet*, Zvanična internet stranica Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=14160:propaganda-ili-da-vet&catid=31&Itemid=602, 15/5/2016.
- Kur'an s prevodom, preveo Besim Korkut.

- Ozzano Lucca, „Religious Fundamentalism and democracy“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 01/2009, стр. 127-153.
- Sultana Aneela, „Digging islamic roots of jihad to unveil the truth“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 01/2008, стр. 31-42.
- Trifunović Darko, Mijalkovski Milan, „Terrorist threats by Balkans radical islamist to international security“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 02/2014, стр. 291-326.
- Zoubir Bouzerzour, „Jihad as a source of terrorism a reality or propaganda“, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, бр. 01/2014, стр. 93-114.

Velizar Antic

THE WAHHABI MOVEMENT AS BARRIER TO DEVELOPMENT CONSOCIATIONAL DEMOCRACY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Resume

Bosnia and Herzegovina is a complex country and some kind of experiment a possible cohabitation Muslims and Christians in the context of a country according to the criteria of the liberal democracy. As such, Bosnia and after twenty years since the signing of the Dayton Accords, search mechanisms by which it could function as a consociational democracy. At the moment in the country is scene of clashes between centripetal and centrifugal orientation, from ambitions to establish control throughout the territory, centralize power in the country and enable the domination of one nation - Bosniaks, through threats by referendum on the separation of the entities of Bosnia and Herzegovina - Serbs, by insisting for greater autonomy cantons, creating a third entity or else the new regionalization - Croats.

The political elites still have completely different goals and vision of how it should look this country, while the Dayton Accords and the Constitution, which is an integral part of the Agreement interpreted and “read” in different ways and from different national perspectives. At the same time, we have a very poorly developed political culture of

citizens. In addition to the large presence of international factors in the decision-making mechanisms, there are opinions that BiH neoprotectorate, because there are not some of the basic characteristics of an independent and sovereignty of the state. This is why there are many who consider that this country is unsustainable and impossible.

In a word, BiH has been confronted with a large problems and challenges and further development of democracy in this country will have many difficulties. For all of these problems that got to do with the advent and development of the Wahhabi movement and its extremist view which stands for Sharia law, problems can not only jeopardize possibility for development of consociational democracy but also the possibility of the survival of Bosnia as a state.

The Wahhabi movement appeared during the religious and the civil war when many of the mujahedin have arrived in Bosnia and brought their interpretation of Islam. The objective of the article is an attempt connecting of the Wahhabi movement and its concept of functioning of the state, on one hand, and attempts to establish a modern consociational democracy in Bosnia and Herzegovina, on the other. The very essence of consociational democracy is the functioning of various groups of society based on the principles of tolerance, dialogue and respect for the interests of different groups in a country. On the other hand, the members of the Wahhabi movement are not possible to implement these principles, because they occupy a totalitarian and extremist position that should be organized society in accordance with Sharia law and do not have even the minimum of conditions for respecting other opinions. Under this shows that the the Wahhabis are essence anti-democratic established, and consequently anti-Dayton and there are impossible coexistence of these two models within a single state.

The conclusion that arises is that Bosnia and Herzegovina will be further from the consociational model of modern democracy and the civil state while in its territory be strengthened Wahhabi movement and the ideas for which it struggles. We are convinced that the only way for the survival of BiH is application consociational democracy. Anything else would lead to further and deeper conflicts that could turn into open conflicts and maybe even the di-

sappearance of the state of Bosnia and Herzegovina in this form.

Key Words: Wahhabi movement, consociational democracy, Bosnia and Herzegovina, Islam, Muslims, Christians, Dayton Accords, civil state.

Овај рад је примљен 02. фебруара 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. фебруара 2017. године.